

Отже, музеї Перл Гарбора та Хіросіми і Нагасакі репрезентують два протилежні підходи до історичної пам'яті. Американські меморіали транслюють наратив військової слави, патріотизму та національної єдності, де в центрі уваги – армія та історична перемога. Натомість японські музеї демонструють гуманітарний вимір трагедії, зосереджуючись на стражданнях цивільних жертв ядерного бомбардування. Перл Гарбор вшановує пам'ять військових та їхню мужність, а Хіросіма й Нагасакі застерігають людство від повторення катастрофи. Ця різниця підкреслює, що музей сьогодні є не просто сховищем артефактів, а потужним інструментом, який формує наше розуміння минулого, обираючи між мовою сили та мовою співчуття.

Джерела та література

1. Киридон А. Музеї як інституції пам'яті. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. 2015. Вип. 16(1). С. 193–200.
2. Лавренко В. Практичне музеєзнавство. Дніпро: ЛІРА, 2023. 116 с.
3. Меморіали бухти Перл Гарбор (о. Оаху). *RSB Travel*. URL: <https://rsbtravel.com/sights/memorialy-buhty-perl-harbor-o-oahu> (дата звернення: 07.03.2026).
4. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство. Київ: Знання, 2008. 428 с.
5. Battleship Missouri Memorial: офіційний сайт. URL: <https://ussmissouri.org/#> (дата звернення: 07.03.2026).
6. Hiroshima Peace Memorial Museum: офіційний сайт. URL: <https://hpmuseum.jp/> (дата звернення: 07.03.2026).
7. Nagasaki Atomic Bomb Museum: офіційний сайт. URL: <https://nabmuseum.jp/> (дата звернення: 07.03.2026).
8. Pacific Fleet Submarine Museum: офіційний сайт. URL: <https://www.bowfin.org/> (дата звернення: 07.03.2026).
9. Pearl Harbor Aviation Museum: офіційний сайт. URL: https://www.pearlharboraviationmuseum.org/?utm_source=google&utm_medium=gbp (дата звернення: 07.03.2026).
10. Pearl Harbor National Memorial: офіційний сайт. URL: <https://www.nps.gov/perl/index.htm> (дата звернення: 07.03.2026).
11. USS Arizona Memorial Programs. URL: <https://www.nps.gov/perl/uss-arizona-memorial-programs.htm> (дата звернення: 07.03.2026).

Короневська Любов

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УКРАЇНА У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО НАРАТИВУ ТА ДЕКОНСТРУКЦІЯ РАДЯНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ МІФІВ

Ключові слова: Друга світова війна, Україна, історичний наратив.

Key words: World War II, Ukraine, historical narrative.

У травні 2026 р. світ відзначатиме 81 річницю перемоги над нацизмом. Для всього цивілізованого світу – це привід для вшанування пам'яті полеглих борців і невинних жертв нацистських окупантів, для країни-агресора – щорічний привід для пропагандистських заяв і погроз країнам Європи «повторити» події війни. Для України ж ця дата – не лише про пам'ять і скорботу, але й про переосмислення тих історичних наративів, які тривалий час нав'язувала московська пропаганда, керуючись прагненням зберігати Україну в зоні свого контролю. Україні потрібне чітко окреслене, самостійне бачення, консенсус суспільства і органів влади щодо найважливіших моментів в історії Української держави. Серед таких є внесок України у перемогу над нацизмом.

Які візії участі України у Другій світовій війні наразі існують? Як зазначають експерти групи «Глобальна Україна», одна з них – це «...традиційний радянсько-комуністичний наратив, підтримуваний і посилений нині росією, зображує головним переможцем над нацизмом російський народ. Його втрати ... нібито є найбільшими, тож він заслуговує на найбільшу шану як єдиний спадкоємець Великої Перемоги ... український народ зображується другорядним ... а на перший план висувуються гіперболізовані колаборантські стосунки з нацистами» [1]. Цей міф у суспільній свідомості на роки позбавив Україну суб'єктності в контексті сприйняття Другої світової війни. У пропаганді московського агресора можна окреслити 3 ключові напрями: по-перше, це зняття з радянського керівництва відповідальності за розв'язання агресії в Європі та змову з нацистським урядом. По-друге, це монополізація перемоги над нацизмом як виключного здобутку російського народу. І зрештою, москвинська пропаганда відверто маніпулює фактами, відволікаючи весь світ від своїх злочинів в Україні, звинувачуючи Україну в «неонацизмі», а себе позиціонуючи як борців проти нього.

Є і інше, менш неправдиве, але теж не до кінця повне бачення Другої світової війни. Його вищезгадані експерти групи «Глобальна Україна» описують так: «...Україна розглядається у ХХ ст. як територія, окупована Радянським Союзом. Тож український народ є жертвою двох тоталітаризмів, а єдиним важливим фактором у Другій світовій війні є український національно-визвольний рух, що вів боротьбу на два фронти з комуністичним та нацистським режимами» [1]. Такий наратив не є вичерпним, адже недооцінює героїзм тих українців, які дійсно боролись проти нацизму, але в складі Червоної армії. Тож Україні потрібно виокремити такий концепт, який охоплює всі ключові контексти внеску нашого народу у перемогу над нацизмом, і показує Другу світову війну як важливу віху становлення української державності. Розглянемо ключові позиції, які може охоплювати така візія.

Для початку, вихідна позиція: перемога над нацизмом не належить одному лише російському народу, це спільні зусилля всієї антигітлерівської коаліції, і тих народів, що перебували в складі СРСР. У Другій світовій війні взяла участь 61 держава світу, 80 % людства, понад 110 мільйонів солдатів. Як зазначає В. Гриневич: «У 1944-му у Червоній армії, тій, яка вела наступ на Німеччину і звільняла територію України, було вже 33 % українців, тобто кожен третій боєць Червоної армії був українцем». Не лише в ЧА воювали українці: історики наголошують, що у складі армії Польщі воювали 112 тис. українців, США – до 80 тис., на боці Великої Британії та Канади – близько 45 тис., Франції – 6 тис. [3].

По-друге, найбільші та найважчі втрати в тій війні понесли країни та народи, які опинилися між Берліном і Москвою, зокрема Україна та її мешканці. Складником актуального історичного нарративу повинна бути чітка теза про те, що початок війни – це змова двох тоталітарних режимів, за яку, зокрема, несе відповідальність радянське керівництво. У серпні 1939 р. відбулося підписання пакту Молотова–Рібентроппа – угоди, яка під виглядом мирного договору фактично розділила сфери впливу між нацистською Німеччиною та Радянським Союзом. СРСР, діючи як окупант, не просто розширював свою територіальну сферу впливу, але й впроваджував політику, спрямовану на руйнування національної самобутності. Україна опинилась «між молотом і ковадлом». Д. Гайнетдінов зазначає, що сукупні демографічні втрати українців упродовж 1939–1945 рр. оцінюються у понад 8 млн осіб, і за підрахунками, Центральна, Південна та Східна Україна втратила 30 % населення, Галичина – 22 %, Волинь і Полісся – 12 % [5]. Було зруйновано майже 700 українських міст і 28 тисяч сіл, вивезено 550 промислових підприємств, незліченну кількість історичних цінностей. Не можна забувати і про Голокост: у всьому світі жертвами Голокосту стали близько 6 млн євреїв, а в Україні нараховують приблизно 1,5 млн, вбитих різними способами. Україна посідає 4-те місце серед країн світу за кількістю тих, хто удостоєний звання «Праведник народів світу», тобто це люди, які переховували у себе євреїв від нацистів, під страхом смертної кари. За роки війни нацистами було взято в полон до 6 млн радянських бранців і понад мільйон із них – українці [5]. Ці цифри мають бути чітко донесені до світової спільноти, адже за таких умов звинувачувати українське суспільство чи владу у схильності до неонацизму, як мінімум несправедливо.

По-третє, в українському нарративі Другої світової війни має бути дійсно висвітлено боротьбу за українську державність. Як зазначає Я. Грицак, національно-визвольна боротьба ОУН-УПА досі до кінця не відрефлексована українським суспільством, адже існують 2 візії: радянська та національна, і вони взаємовиключні. Радянська трактує бійців ОУН-УПА як «зрадників, колаборантів і бандитів», національна героїзує УПА як борців проти радянських окупантів. Така візія набула в Україні офіційного визнання лише після Помаранчевої революції та за президентства Віктора Ющенка, а в радянські часи участь в ОУН-УПА суворо каралась, у 1989 р. відбувся останній розстріл за цим обвинуваченням [4].

Історикиня Олеся Ісаюк зазначає, що московські пропагандисти поширюють такий міф: «УПА воювала проти Червоної армії, яка боролася з Третім Райхом, і це доказ того, що УПА виступала на боці нацистів». Утім, це не зовсім так. Далі науковиця пояснює: «УПА воювала проти Радянського союзу так, як і з Третім Райхом ... але ворогом була не Червона армія ... у лютому-березні 1944 р. Червона армія здійснила наступ на територію заходу України ... у той час на Волині та Галичині активно діяла Українська повстанська армія ... 24 грудня 1943 р. командування УПА видає тактичні інструкції ... згідно з ними, відділам УПА заборонялося вступати в бій з Червоною армією ... основною ціллю і противником антирадянського підпілля була комуністична партія та НКВД» [2, с. 198]. І головне, українське підпілля так само боролось проти німецької окупації. Тільки за жовтень-листопад 1943 р. між УПА-УНС і німецькими окупантами відбулося

47 боїв, а сільська самооборона УПА провела 125 сутичок. Гітлерівці втратили понад 1,5 тисяч солдатів. [2, с. 199]. І хоча окремі діяння українських повстанців дійсно можуть оцінюватися суперечливо, ОУН-УПА боролися за українську державність і право на національну ідентичність, якого у період Другої світової війни Україну позбавили два тоталітарні режими, радянський та нацистський.

Отже, який історичний наратив Україна має чітко сформулювати та доносити світовій спільноті? По-перше, внесок українського народу у перемогу над нацизмом значний, і він був зроблений українцями як в лавах Червоної армії, так і в повстанських формуваннях і арміях інших країн. По-друге, саме Україна та інші народи, що опинилися між Москвою та Берліном, найбільше постраждали від війни, яка сталася за змовою двох тоталітарних режимів, що вперто приховує московська міфологія. По-третє, ми маємо відрефлексувати важливість періоду Другої світової війни як одного з етапів становлення української національної та політичної суб'єктності у боротьбі за власну державність одразу з двома окупантами: німецьким і радянським. Перемога над нацизмом – спільне досягнення всієї антигітлерівської коаліції, в якій Україна відіграла зовсім не останню роль. Тільки всебічна популяризація цього наративу через публічні дискусії, різноманітні заходи, меморіальні комплекси, дослідження, публікації, дають нам шанс перемогти російську пропаганду з її міфом про велику перемогу російського народу, адже без справедливості щодо подій минулого ми ніколи не досягнемо справедливості щодо подій сьогодення, в яких багато спільного з історичним минулим.

Джерела та література

1. До 80-ї річниці перемоги над нацизмом. *Українська правда*. 27 лютого 2025 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/02/27/7500478/> (дата звернення: 02.03.2025).
2. Ісаюк О. Міф 39. УПА стріляла в спину Червоній армії, яка визволяла її від фашистів. *Війна і міф: невідома Друга Світова*. Харків, 2022. С. 197–201.
3. Коли Червона армія звільняла Україну від гітлерівців, кожен третій її боєць був українцем – історик. *Радіо Культура*. 9 травня 2023 р. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=101395> (дата звернення: 02.03.2025).
4. Навігатор з історії України: світові війни: навч. вид. / Я. Грицак та ін. Київ: Вид. дім «Портал», 2022. 300 с.
5. Україна втратила в Другій світовій майже 9 мільйонів людей та 40 відсотків свого економічного потенціалу. *АрміяInform*. 9 травня 2021 р. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/09/ukrayina-vtratyla-v-drugij-svitovij-majzhe-9-miljoniv-lyudej-ta-40-vidsotkiv-svogo-ekonomichnogo-potenczialu/> (дата звернення: 02.03.2025).